

TALLÓZÓ

Szegedy-Maszák Mihály

„Van, ami nincs”

Magyarságtudomány: elmélet vagy föladat?

A cím első része Eszerházy Péter *Harmonia caelistis* című könyvéből vett idézet. A második Jankovics József és Monok István tanulmányára céloz, mely hallgatólagosan Kulcsár Szabó Ernő nézeteivel vitatkozik. A két felfogás közül az utóbbi az elméleti igény, az előbbi a gyakorlatiasság jegyében közelít tárgyaához.

A gyakorlatias megközelítést mindenekelőtt a magyarságtudomány kialakulásának története indokolja. Nemcsak azért beszélek magyarságtudományról hungarológia helyett, mert igyekszem kerülni az idegen szavakat, de azért is, mert a latin elnevezést akkor kezdték használni, midőn esély volt arra, hogy Közép-Európában a német legyen a közvetítő nyelv. Manapság inkább azt hishetjük, hogy az angol válhat a nemzetközi érintkezés eszközüvé, ezen a nyelven pedig a német „Hungarologie”-nak nincs megfelelője.

Ismeretes, hogy a hungarológia szót Grapper Róbert, a berlini Collegium Hungaricum alapítója vezette be, kiről Kósa László joggal állapította meg, hogy intézményszervező érdemei nem párosultak kialakult, határozott, önálló elképzeléssel. Nem volt nála többről szó, „mint a különböző szakok közös keretbe foglalt, de inkább párhuzamos, semmint akárcsak kapcsolatban álló műveléséről”.¹

Ez a célkitűzés ma már egyértelműen elavultnak minősíthető, de azt nem feledhetjük, hogy a magyarságtudományt jórészt Trianon hívta életre, az igény, hogy bizonyítsák, a kis országnak nagy az öröksége a művelődésben, vagyis afféle szükségmegoldásként hozták létre. Végző soron az is erre az előzményre vezethető vissza, hogy Jankovics József és Monok István gyakorlatias szellemben értekeznek róla. Kulcsár Szabó Ernő ezzel szemben a társadalom- vagy szellemtudományok nemzetközi helyzetére hivatkozva, vagyis a korszerűség nevében véli tarthatatlannak e szemléletet. Nagyon szigorúan ítél. Kifogását így összegzi: „a hungarológia régóta semmi jelét nem mutatja annak, hogy akárcsak hajlama volna saját tárgyának — régtől időszerű — újraértésére”.²

Szóvá lehetne ugyan tenni, hogy az idézett állítás némileg kinyilatkoztatásszerűen hat, hiszen az újraértés magában foglalhatja azt, hogy elfogadjuk valaminek a létezését, márpedig Kulcsár Szabó gondolatmenetéből inkább a magyarságtudomány jogosultságának kérdésessége, mintsem kényszerű tudo-

másul vétele következne, nem szólva arról, hogy tárgy és értés megkülönböztetése magában rejtheti a kísértést, hogy e kettőt olykor egymástól szétválasztva, nem pedig egymás függvényeként képzeljük el. Gondolatmenetének vélt vagy tényleges önellentmondása mindazonáltal nem feledtetheti, hogy a vele vitázó szerzőpáros még inkább elavult kettősséggel, tartalom és forma olyan szembeállításával indítja gondolatmenetét, mely manapság már nehezen tartható. Tanulmányuk első mondása így hangzik: „Nem meglepő ugyan — talán még megszokottnak is mondható —, hogy valamely kérdéstről nem annak tartalmi érdemeit szem előtt tartva, hanem formai oldalról közelítve a »megvalósíthatóság« fontosságát hangoztatva vitatkozunk»³

Tudományág még nem jött létre úgy, hogy mibenlétének tisztázása előtt alakították volna ki a hozzá tartozó intézményeket. Szakszerűtlen volna államigazgatási szervek függvényeként felfognunk a magyarságtudományt. Hiába állítanak élelmes ügyintézőt a londoni Magyar Kultúrközpont élére, ha közben megszűnik a magyar kultúra szakszerű oktatása a londoni egyetemen. Az emlékezetkihagyás súlyos hibát idézhet elő. Vajon nem volt-e okolható a magyar társadalomtudomány angliai hiánya azért, hogy R. W. Seton-Watson cikkeivel készíthette elő Trianont, s a békeszerződés létrehozásában tevékeny szerepet játszó Sir Harold Nicolson 1919-ben *Peacemaking* címmel megjelent könyvében azzal érvelhetett, hogy a magyaroknak — rokonaikhoz, a törökökhöz hasonlóan — sosem sikerült önálló kultúrát létrehozni? Évtizedekkel ezelőtt a magyar irodalom oktatója állt a Scholl of Slavonic and East European Studies élén. Ma sem történész, sem irodalmár egyetemi tanár nincs ugyanitt, aki magyar szakos volna. Lehet ábrándnak vélni azt az elképzelést, melynek képviselője Goethe Intézetre emlékeztető intézményeket szeretett volna létrehozni, de talán jobb volna megvallanunk, hogy e felfogást elvi indokokkal nehéz volna elutasítani. Inkább csak arra hivatkozhatunk, hogy Magyarországnak nincs pénze ilyen terv megvalósítására.

„Hibás a kiindulópont — olvasható Jankovics és Monok eszmefuttatásában —, mert egy fogalom meghatározása mindig elméleti síkon marad, és soha nem lesz mindenkorra érvényes hungarológia fogalom.”⁴ Túl azon, hogy e mondat ugyanúgy kinyilatkoztatásszerű, mint a magyarságtudomány újraértésének időszerűségét hangoztató állítás, elméletiségnek és történetiségnek olyan szétválasztását rejti magában, melyet már a hazai irodalomtudománynak egy része is meghaladott. Mondhatnók, fából vaskarika olyan gondolatmenetet helyeselni, melynek „kiindulópontja a feladat, és nem a fogalom meghatározása”⁵, hiszen a kettő éppúgy nem választható külön, mint a tartalom és forma, történetiség és elmélet. Kegyetlenebbül fogalmazva s a tükörfordításra emlékeztetve akár azzal is lehetne érvelni, hogy amennyiben nem tudjuk, minek a képviselőjére vállalkozunk, jobb „föladni” a tevékenységünket.

A szerzőknek tökéletesen igazuk van, amidőn megjegyzik, hogy „nincs mindenki által elfogadott hungarológia fogalom”⁶, ám ennek oka végső soron a magyar közösség társadalmi, művelődési és eszmei megosztottságában, vagyis abban kereshető, hogy némelyek egyszerűen badarságnak tekintik a magyarságtudományt, mások viszont olyan értelmezéséhez ragaszkodnak, mely valamikor a múltban jött létre. E megosztottságot nem volna helyes

sajátosan magyar hibának érezni, hiszen nagy népeknél is egymással felelő értelmezési közösségek léteznek. Német és német között ma is él a szembenállás aszerint, hogy valaki helyesli avagy elítéli azokat, akik Németországban maradtak 1933 után. Beckett részt vett a németek ellen a második világháború alatt szervezett ellenállásban, Céline viszont zsidóellenes volt, a huszadik század legnagyobb francia zongoristája, Alfred Cortot pedig állást vállalt a németbarát kormányban. Az is jól ismert tény, hogy az oroszoknál mind a nyugatbarát, mind a narodnyik szemléletnek komoly hagyománya van. Nemcsak Hitler és a kommunizmus, de Robespierre, a gyarmatosítás s a vietnami háború is törésvonalat hozott létre az érintett országokban. Tévedés azt hinni, hogy a modern művészi törekvések párhuzamosan futottak a baloldalisággal — Pound mélyen elítélte F. D. Rooseveltt politikáját, T. S. Eliot a szabadelvűséget kárhóztatta, és a dadaista Picabia is Pétain kormányával rokonszenvezett. A huszadik századi román értelmiség kiemelkedő egyéniségei közül többeknek volt köze a Vasgárdához.

A magyarságtudomány művelőinek éppúgy tudomást kell venniük a magyar nyelvű közösség társadalmi s művelődésbeli megosztottságáról, ahogy a német, francia, angol, amerikai vagy orosz tudósok számolnak nemzeti örökségük önellentmondásaival. Ha létezik történelem, aligha fogadhatunk el olyan szemléletet, mely a maitól igencsak különböző helyzetben alakult ki. Bármilyen legyen is a véleményünk Németh Lászlóról vagy Bibó Istvánról, elképzelésük nem illik az egységesülés felé haladó mai világhoz.

Nem vitás, hogy Jankovics és Monok nagyon élesen látja a magyarságtudomány intézményeinek fogyatékoságait. Legfeljebb azt lehet sérelmezni, hogy olykor tiszteletköroket tesznek, mivel nem akarnak érdekeket és személyeket sérteni. A magyarságtudomány helyzetét Kulcsár Szabó Ernőhöz hasonlóan túlzottan válságosnak tartom ahhoz, hogy udvariassági szempontokat vegyek figyelembe. Ha jól értem Jankovics és Monok érvelését, soknak ítélik a létező intézményeket. Okfejtésük alapján nem világos például, miért is van szükség Hunfarológiai Tanácsra, ha egyszer létezik Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, mely alkalmas a szakmai ellenőrzés elvégzésére.

Ha van közös elem a két egymással vitázó cikkben, az a befogadó közösségek, a különböző országok, egyetemek stb. más és más igényeinek hangsúlyozása. Nagy magyarok — Széchenyi István vagy Kemény Zsigmond — már a tizenkilencedik században is hangsúlyozták, hogy a magyarságnak nem lehet változatlan lényege, önazonossága. A kulturális azonosság közös emlékezet függvénye, önkép és másokban élő kép változó kölcsönhatásának eredménye. A régimódi önképhez ragaszkodás végzetes elszigetelődéshez vezetne. A magyarság csakis mint önmagától el-különülés — „Unter-Schied” vagy „différ-ance” — képzelhető el, s magától értetődik, hogy a magyarságtudományt szüntelenül felül kell vizsgálnunk, át kell alakítanunk. Ez annyit jelent, hogy az értelmezés nem megkerülhető feladat. A gyakorlatias szemléletnek éppen az a végzetes fogyatékosága, hogy azt a látszatot igyekszik kelteni, mintha nem volna szükség a fogalom értelmezésére. A magyarságtudomány fogalmának újraalkotása sürgető feladat, ha másért nem, azért is, mivel az Európai Közösség jegyében nagyon sok vélemény fogalmazódik meg a

kulturális azonosságról — a *L'Europe en formation* és az *European Review* című folyóiratok közleményeitől a Suhrkamp kiadónál 1999-ben megjelent *Kultur, Identität, Europa: Über die Schwierigkeiten und Möglichkeiten einer Konstruktion* című kötetig⁷ egy sor kiadványra lehet hivatkozni. A Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság 2000. augusztus 13. és 19. között rendezett ülészakának „Hogyan éljük túl a kultúrák összeütközését: veszély-e avagy ellenszer a kulturális azonosság?” című részében Brüsszel szószólói határozottan megfogalmazták a belépésre váró országokkal szemben támasztott eszmei követelményeket.

Mennyiben hozható kapcsolatba a föltételezett magyarság a nyelvvel? Mindkét tanulmány érinti e fogas kérdést. A szerzőpáros óvatosan utal arra, hogy a finnugor rokonság talán nem az egyedüli lehetséges vezérfonal a magyar művelődés nemzetközi helyének megtalálásához. Nehogy engem is az elméletieskedés vádjá érjen, nagyon is gyakorlati példára hivatkozom. Az Indiana Egyetemen magyar művelődéssel foglalkozó diákok közül többen igyekeznek románul, mint finnül tanulni. Távól álljon tőlem a finnugor rokonság elhanyagolása. Csupán arra emlékeztetnék: a magyarság történelmének a művelődés szempontjából döntő szakaszában nem finnugor népek környezetében élt, s a finnek között is akadnak, akik hasonló okból inkább éreznek közösséget a svédekkel, mint a magyarokkal.

A magyarságtudománynak valóban csak az idegennel folytatott párbeszéd adhat létjogosultságot. A bezárkózás azért is veszélyes, mert mintegy három évszázada igen sok külföldi szerző gyanúsít bennünket azzal, hogy hajlamosak vagyunk túlbecsülni magunkat. Hadd idézzek helyettük középkori szerzőt, a skolasztikus Hugo de Saint-Victor (1097 k.—1141) *Didascalion* című művét, a III. könyv 20. részének egyetlen mondatát: „*Delicatus ille est adhuc cui patria dulcis est. fortis autem cui omne solunt patria est, perfectus vero cui mundus totus exilium ert.*” Azaz: „Zsenge süvölvény az, ki hazáját édesnek találja; erős az, aki számára minden talaj hazai; tökéletes az, aki számára az egész világ idegen.” Nehéz ilyen kemény álláspontot elfogadni, de legalább azt a Széchenyi s Babits által egyaránt sürgetett szempontot érvényesítenünk kell, hogy a magyarságot olykor kívülről is próbáljuk nézni, hiszen különben nem küzdhetünk meg a velünk szemben oly gyakran hangoztatott előítéletekkel. A hermeneutika ehhez komoly segítséget adhat, de nem elégedhetünk meg vele; figyelmünknek ki kell terjednie a világszerte elterjedt kulturális antropológia, illetve *cultural studies* néven ismert tudományágra. A magyar irodalmat nem elég a nem magyar irodalommal összevetni; a párbeszédbe a többi művészeteket s a művelődés más területeit is be kell kapcsolni. A magyarságtudománynak ki kell terjednie az eszmék, a képzőművészetek, a zene, a néprajz, sőt a természettudomány, a technika, a társadalom, a viselkedés és a gondolkodásmód történetére is. Egyetlen példára hivatkozva, Ady költészetének újraértelmezése aligha lehetséges, ha nem szembesítjük alkotásait az 1900 körüli életmódokkal s olyan műfajokkal, mint például a népszerű városi dal, melyet nemcsak nálunk, hanem másutt is zenés szórakozóhelyek hívtak életre — az általa fordított Jehan Rictus versei a *caféconcert*-nek nevezett intézménnyel hozhatók összefüggésbe.

Földrajzi vonatkozásban is ki kell iktatni az egyoldalúságot. Babits következetesen nyugat-, Németh László olykor kelet-európainak igyekezett föltüntetni a magyarságot. Egyik út sem üdvözítő — legalábbis kizárólagosan nem. Nemcsak Tacitus, hanem még Machiavelli is észak s dél ellentétében gondolkozott, vagyis az északiakat azonosította a pallérozatlansággal. A török hódoltság, Lengyelország fölosztása, majd a fölvilágosodás némely képviselői terjesztették el nyugatnak s keletnek azt a szembeállítását, amelyet azután a vasfüggöny megjelenése tett különösen élessé. Már Lady Mary Wortley Montagu azzal az előítélettel indult útjára Bécsből 1717-ben, hogy Magyarországot a pallérozatlan, elmaradott világ része. Ismeretes, hogy a nagy francia *Ismerettár* 1765-ben megjelent nyolcadik kötetében Louis, chevalier de Jaucourt — ki az Európából, valamint a Lengyel-, Orosz- és Tatárországról szóló cikket is írta — a magyarok nyelvét a szláv nyelvek közé sorolta, országukat Voltaire-re hivatkozva „hatalmas sivatag”-nak nevezte, s Ázsia és Európa határán helyezte el — Wallachiához és Bulgáriához hasonlóan.⁸ Lényegében ennek a szemléletnek a jegyében gondolkodott Sir Winston Churchill és F. D. Rooseveltt is, amikor Magyarországot átengedte Sztálinnak. Ettől a számunkra oly végzetes örökségtől a magyarságtudomány korszerűsítéseként sem szabadíthatjuk meg magunkat, de azért fokozatosan kezdeményezéseket kellene tennünk e kisebbségi érzés fölszámolására. Napjainkban sokfelé érdemes tájékozódni. Célszerű például eltűnődni azon, vajon az Észak-Amerikába kivándorolt magyarok miatt nem volna-e ajánlatos annak a földrésznek a világához is közelebb kerülni. Az Amerikai Egyesült Államokban egyetlen egyetemen lehet magyar szakos doktori fokozatot szerezni. Tekintettel arra, hogy a diákok munkalehetőségei nagyon korlátozottak, nincs szükség arra, hogy másutt is induljon több tudományra kiterjedő magyar oktatás — a Rutgers Egyetemen csak nyelvtanítás folyik —, de célszerű volna, ha a magyarországi hatóságok több figyelmet szentelnének a magyar kultúrát tanuló amerikai diákok és a magyar kérdésekkel foglalkozó tudósok tevékenységének. Szerencsésnek mondható, hogy az oktatási miniszter 2000 márciusában meglátogatta az Indiana Egyetemet, de jellemző, hogy elődei közül ezt soha senki nem tette meg. Washington 1989 óta a korábbinál lényegesen kevesebb pénzt szán a kelet-európai nyelvek és kultúrák oktatására. Magyarországnak kell biztosítani az amerikai közvélemény szakszerű tájékoztatását.

Azt mindenesetre el kell fogadnunk, hogy a különféle befogadók más és más távlatból, sokszor merőben eltérő módon ítélik meg a magyarságot. Így van ez más népeknél is: Napóleon egészen mást jelent a francia, illetve az orosz önszemlélet szempontjából. Ezért is minősülhet utólag, visszatekintő távlatból rossz ötletnek magyarul elkészített irodalomtörténet különböző nyelvekre lefordíttatása. Ugyanezért gondolok félve arra, miféle tankönyveket is szánunk a magyar művelődés iránt érdeklődő külföldieknek. *A magyarságtudomány kézikönyve* című kötet angol változatának megjelentetését — a kiadó jogos fölháborodásával és a szerkesztő indokolt türelmetlenségével dacolva — mindaddig elleneztem, míg nem akadt olyan kiváló bloomingtoni tanítványom, aki legalább az általam írt részt a magyar művelődéssel foglalkozó amerikai tanuló szemével olvasta el és értelmezte át. Munkája során olyan

kérdéseket tett föl nekem, amelyek rendkívül tanulságosan példázták forrás- és célkultúra párbeszédének szükségességét. Hasonló okból javasoltam, hogy a *Magyar művelődéstörténet* második felét a kérdéskört jól ismerő angol fordító ültesse át az anyanyelvére. A magyar szövegben számottevő az átfedés a két kötetbe írt fejezeteim között, az amerikai, illetve brit változat viszont meglehetősen távol áll egymástól. E gyakorlati tapasztalat igazolja az elméleti föltevést, mely szerint a magyar művelődés önazonossága veszélyes ábránd.

Azt az észrevételt mégis kissé félrevezetőnek vélném, mely szerint „maga az anyanyelvi kultúra sem abszolút helye az önmagunkról való igaz és identikus tudásnak.”⁹ Igaznak mondható önazonosság valóban nem létezhet, tehát ennek föltétlen és rögzített helyéről még képletesen sem beszélhetünk. A nyelv mint történelmi emlékezet számomra mindazonáltal a legfontosabb összetevő valamely nemzet azonosságában. Addig marad fenn magyar kultúra, amíg e nyelvet beszélik. Nem célszerű elhallgatni, hogy a világ egységesülése, sőt az Európai Egységhez csatlakozás is veszélyt jelenthet a magyarnyelvűség megmaradása szempontjából. Bármennyi szó hangozzék el az idegennel, a mással folytatott beszélgetésről, a világ egyre gyorsabban halad az egységesülés felé. Ha korábban a fölvilágosodásra hivatkoztam, a félreértés elkerülése végett hozzá kell tennem, hogy a Nagy Pétert dicsőítő Voltaire-rel és a Katalin cárnőnek bókoló Diderot-val ellentétben a nyelv iránt szenvedélyesen érdeklődő Jean-Jacques Rousseau már igen korán — többek között az *Émile*-ben és a *A társadalmi szerződésről* írott munkájában — figyelmeztetett az egységesülés veszélyeire, és az idegen mintához alkalmazkodással szemben a különböző nemzetek sajátosságaiban vélte megtalálni a legfőbb emberi értékeket. 1771-ben befejezett értekezése, az *Észrevételek Lengyelország kormányzásáról* a képzeletbeli nemzet elsődlegességét hangsúlyozta a térképen található országgal szemben, és ezzel rendkívül nagy lelkiert adott a lengyeleknek történelmünk legválságosabb időszakában. Tanulságos olvasmányként szolgálhat azok számára, akik nem látják a magyarságtudomány létjogosultságát.

Mondhatnám úgy is, számomra még leginkább a nyelv a legelfogadhatóbb záloga a magyarságnak. Tudom, a nyugati országokban élnek olyanok, akik tagadják e felfogást. Magyaroknak érzik magukat, noha nem beszélik e nyelvet. Elfogultságomat némelyek kirekesztőnek bélyegezgetik, és azzal sem védekezhetem, hogy Kosztolányi és Márai is a nyelvet tekintette a magyarsághoz tartozás zálogának, hiszen ők nem a mai korban éltek.

Előítéletemet vállalva, megjegyezném, hogy a magyarságnak más meghatározását nem tudom elfogadni. Ezért is látom kissé árnyalatlanak a föltevést, mely szerint „Rippl-Rónai, Ady, Bartók vagy Móricz alapvetően nagy hatáskülönbséggel vagy pedig távolról sem ugyanazokkal a műveikkel képesek megszólítani az eltérő kulturális befogadási formákat”.¹⁰ Móricz, sőt Ady nemzetközi ismertsége nem fogható Bartókéhoz, de még Rippl-Rónaiéhoz sem. Egy magyar képzőművész alkotásainak nemzetközi befogadása jórészt attól függ, megtalálhatók-e művei nagy külhoni gyűjteményekben. Rippl-Rónai néhány munkája Párizsban s Amszterdamban is látható. A magyar zeneművek nemzetközi elismertsége egyenes arányban van azzal, milyen gyakran szólal-

nak meg idegen országokban. Irodalmi szövegeknél a fordítás merőben más nehézségeket fölvető közvetítést tesz szükségessé. A magyar irodalom külföldi megítélése a fordítások színvonalán múlik. Ezen magyar oldalról tett kezdeményezés nem igazán sokat változtathat. A fordítások mérlegelése viszont fontos célja — ha úgy tetszik, „föladata” — a magyarságtudománynak, s ezen a téren óriási a mulasztásunk. Természetesen csakis olyanok vállalkozhatnak ilyen tevékenységre, akik tüzetesen ismerik a befogadó kultúrát.

Némileg, de csak némileg más kérdés a magyar művelődés külföldi megismertetése. Kevés az olvasható idegen nyelvű könyv, mint ahogy a nyugati magyarok tevékenységének sincs elég itthoni visszhangja. Kemenes Géfin László és Kibédi Varga Áron joggal tette szavá, hogy a nyugati magyar kultúra a vasfüggöny megszűnése óta sem kelt több visszhangot az anyaországban.¹¹ Noha érveiket némileg gyengíti, hogy csak a mi korlátoltságunkat látják, saját elfogultságukat nem — Kibédi Varga például még 1989 előtt azzal hárította el a megjelenést a *Hungarian Studies* című folyóiratban, hogy nem kell külön magyarságtudományi folyóirat, a nagy nyugati folyóiratokban kell közölni magyar tárgyú cikkeket —, való igaz, hogy a hazai tudósok nem szenteltek elég figyelmet a nyugati magyar kultúrának. A más nemzetek művelődésével folytatott párbeszéd mellett erre is szükség van, hiszen bizonyos mértékig itt is saját és idegen viszonyával állunk szemben.

Mindeddig nem igazán szoltam a magyarságtudomány intézményeiről. 1998-ban kettéosztottak egy minisztériumot. A magam részéről ugyan nem helyeseltam e szétválasztást, sőt az elnevezést sem, de ha már egyszer létezik Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, ennek a hivatása, hogy támogassa a magyarságtudományt. A jelen helyzetben a sokféle intézmény hajlamos egymásra hárítani az érdemi teendőket. Létesült központ az országkép alakítására. Ha jól tudom, ennek az országon belül kialakult vélekedésekkel kell foglalkoznia. A magyarságtudomány művelőire hárul a feladat, hogy a külföld magyarságképét mérlegeljék. Sok olyan könyv, tanulmány s cikk jelenik meg világnyelveken, amely meglehetősen egyoldalú képet fest a magyar művelődésről, és alig olvasható szakszerű bírálat róluk. Tudomásom szerint tervezik egy idegen nyelvű egyetem létrehozását, ám ennek csakis akkor látom értelmét, ha nem a diplomataképzés gyakorlati szempontjainak rendelik alá a tudományosságot, hanem Wilhelm von Humboldt szellemében cselekednek. A külföldi intézményeknek juttatott könyvek sorsát is indokolt megemlíteni. Tapasztalatból tudom, hogy Észak-Amerikában sok kötet és folyóirat kallódik el.

A magyar művelődés eléggé összetett ahhoz, hogy a magyarságtudomány az anglisztikához, germanisztikához, romanisztikához, russisztikához, polonisztikához hasonlóan csakis gyűjtőfogalom lehet. Nemzetközi látókörű s tevékenységű szaktudósokra — történészekre, irodalmárookra, nyelvészekre, néprajzosokra, zene- és művészettörténészekre —, nem pedig politikusokra kell bízni, hogy kapcsolatot próbáljanak teremteni más országok s népek művelődésével. Kulturális intézményeinket bel- s külföldön egyaránt szakembereknek kellene irányítani. Hozzá nem értésre, sőt parlagiságra vall, ha ügyintézőkre vagy közgazdászokra bíznak kulturális központokat. Nincs sok

intézményre szükség, de élükre csakis olyanokat célszerű állítani, akik szakszerű tudásuk révén képesek párbeszédre idegen pályatársaikkal. A szó legtágabb értelmében vett fordítás szakmai sikere egyértelműen azon múlik, hogy az, aki ilyen tevékenységet végez, mennyire otthonos a befogadó kultúrában. Különben nem várhatjuk, hogy kedvezőbbé váljék megítélésünk és hagyományainkból több kerüljön be az egyre gyorsabban egységesülő világörökségbe. Lehet a magyarságtudományt gyakorlatias szellemben felfogni, ám akkor szembe kell néznünk a saját magunkról alkotott képünk s a külföld megítélése közötti óriási különbséggel. Közben tudósaink komoly figyelmet szentelnek a magyar fölvilágosodásnak, az utóbbi évek egyik legnagyobb hatású könyve Larry Wolff *Inventing Eastern Europe* című világszerte egyetemi kézikönyvként használt és sok vonatkozásban kiváló munkája azt állítja: a fölvilágosodás Kelet-Európában kudarcot vallott.¹² Ugyanebben a könyvben található a következő méltatás R. W. Seton-Watson és Harold Nicolson tevékenységéről: „A térképnek általuk Versailles-ban meghirdetett átrajzolása és az új határok kijelölése (...) fénypont a Kelet-Európára vonatkozó tudományos elkötelezettségnek és e térség geopolitikai föltételeire ható tudományosságnak modern történetében”.

Nem vonható kétségbe, hogy a hűbériség kései fölszámolása s a kommunizmus óriási teherként nehezedik kulturális örökségünkre, de nem feledve, hogy az első világháború után olyan hatalmak ítékeztek a magyar sovinizmus fölött, amelyek gyarmatosítóként sokkal kegyetlenebbül bántak idegen népekkel, mint a magyarok nemzeti kisebbségeikkel, sürgető feladat kiegyensúlyozott képet tárni a külföld elé arról, mivel is járultak hozzá a magyarok az egyetemes művelődéshez. Ennek a feladatnak a szakszerű elvégzése vár a magyarságtudományra.

JEGYZETEK

1. Kósa László (szerk.): *A magyarságtudomány kézikönyve*. Budapest: Akadémiai, 1991. 17—18.

2. Kulcsár Szabó Ernő: „A (nemzeti) kultúra — mint változékony üzenetek metaforája avagy: emlékműve-e önmagának a »hungarológia«? Görömbei András (szerk.): *In Memoriam Tamás Attila*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2000. 471.

3. Jankovics József—Monok István: „A hunarológiáról és magyarországi intézményeiről.” *Hungarológia* 2 (2000/1—2), 43.

4. Uo. 44. 4 Uo. 44.

5. Uo. 44.

6. Uo. 44.

7. Bírálatomat lásd: *Protestáns Szemle* 61 (1999), 208—212.

8. *Encyclopédie: ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* (1751—1780). Stuttgart: Friedrich Frommann, 1967, VIII, 285—286.

9. Kulcsár Szabó, 476.

10. Uo. 477.

11. László K. Géfin: „Still Beyond the Pale: Hungarian Émigré Writing After the Collapse of Communism”. *Symploke*, Vol 5, No. 1—2, 1997, 206—220; Kibédi Varga Áron: *Amsterdami krónika* (1999). Pozsony, Kalligram, 2000. 28.

12. Larry Wolf: *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1994, 73.

(Megjelent az *Európai utas* 2000. októberi számában)